

ועד ליל שבת

דברי מוסר והשקפה ע"ס מסכת אבות
מראש הישיבה הגאון הגדול רבי ישראל בונם שרייבר שליט"א
שנאמרו בישיה"ק

ההתחברות לרשעים

ואפשר למדוד כל אדם ואדם באשר הוא שם, אם הוא טוב אזי הוא מידבק בטוב ואם הוא רע אז ברע, הכל לפי רצונו הפנימי הערכתו ושאיפתו, וניתן לראות אף אנשים מתוכנו אנו שמעריצים כל איזה איש שוגה ופתי, וח"ו יש בכח זה ללמד אל מה שבתוכם.

היתה אשה אחת שבאה לפני בתלונה מדוע לא מקבלים את בנה למוסד מסויים, גם היא כשרה וישרה ולמה יגרע חלקה, והיות כי במכירה קאמינא השבתיה בשאלה, אם היית נקלעת לאוטובוס ובפנייך ב' אפשרויות, לשבת ליד אשה עוברת על דת יהודית או ליד אשה ממאה שערים, על יד מי היית בוחרת להתיישב... והיא הבינה והלכה לה.

ועל כל אחד ואחד לדעת שגם בדברים שאינם רע גמור ואינם פסולים בתכלית, הכל נמדד למי האדם מתחבר ומי היא הסביבה שלו, אומר לי מי היא ואומר לך מי אתה, כי אדם שמתחבר לצדיקים ולטובים הוא עצמו אחד שחושק בטוב, ואם להפך להפך, ועל האדם לשמור עצמו להיות בסביבת הטובים והנעלים וכך להיות הוא אדם נעלה.

משנה ט'. "שמעון בן שטח אומר הוי מרבה לחקור את העדים והוי זהיר בדבריך שמא מתוכם ילמדו לשקר".

מבואר במשנה שאם הדיין יפרט יתר על המידה את הדרישות והחקירות, יש חשש שמא ילמדו העדים מתוך דבריו להיכן הוא נוטה, ומתוך כך ילמדו לשקר וידעו היאך להטעות את הדיין.

ולכא' צ"ב מה ענין זה למסכת אבות העוסקת בעניני המידות, הן לכא' דין זה מתאים יותר למסכת סנהדרין או מקום אחר העוסק בהלכות דיניות, שבא ללמד את הדיין היאך עליו לעשות את הדין, אולם הא מיהת רמז יש כאן לעניני המידות ודי לחכימא ברמיזא, שעל אף שכל אחד בתוך עמו הוא יושב וכל ישראל ערבים זה בזה, בכל זאת ועם זאת יש לכל אדם ואדם רשות היחיד פרטית, אישית ובלעדית, המיוחדת אך ורק לו, וכל חזירה אליה כמוה ככניסה לרשות אחרת ויש בה משום רוע המידות באופן מוחלט.

וכמה רעות יש בדבר, מלבד מידת הסקרנות שכבודה להיות מונחת במקומה, הרי יש כאן גם עיסוק ברפש ובלכלוך ובפריצת צנעת הפרט, ולא זו בלבד שהוא גורם רעה רבה לחבירו ולסבל נפשי עצום, כפי ששמעו רבות אוזני ולא זר, הרי יש כאן גם נזק לו עצמו, שמתעסק בפחיתות הדעת ובנמיכות הרוח, בדברים המכוסים מבני אדם ובמה שצפון בתוך לב חבירו. על כן כל איש ישים אל ליבו להכיר את מקום חבירו ולדעת לכבד את הגבול, לעצור במקום המתאים ולשמור על הרחקת נזקיו במחיצת הכותל.

משנה י'. "שמעיה ואבטליון קבלו מהם, שמעיה אומר אהוב את המלאכה ושנא את הרכנות ואל תתודע לרשות".

כתב רבינו יונה: "שלא תבטל אדם ממלאכה, כי הבטלה מביאה את האדם לידי שעמום, והיא מדת החולי שנאמר עליו (משלי כ"א, כ"ה) תאות עצל תמיתנו כי מאנו ידיו לעשות, רוצה לומר כאשר הוא מרגיל איבריו להתבטל ממלאכה מאנו ידיו כי ההרגל שולט עליהם" וכו'.

הרי לפנינו שהטעם לאהוב את המלאכה הוא מפני שאם האדם לא יעבוד ולא יעמול הוא עלול להגיע לידי שעמום (שהוא שגעון הנפש, כמב' בחז"ל, וכלשון רבינו יונה הנ"ל), ולכן יש לאדם לעבוד בלי הפסק ולא להגיע למצב של בטלה.

פרק א' משנה ז'. "נתאי הארבלי אומר הרחק משכן רע ואל תתחבר לרשע ואל תתיאש מן הפורענות".

בפשטות הטעם שיש להתרחק משכן רע ולא להתחבר לרשע הוא משום ההשפעה הגרועה שעלולה להגרם מהם, שאם האדם יתחבר אליהם הוא יבוא ללמוד ממעשיהם ולהשחית את דרכיו.

אולם בלשון רבינו יונה מבואר טעם אחר: "ואל תתחבר לרשע - שהוא עונש גדול שאין כמותו, כי החטא החמור פשע בו עשה עבירה אחת, אבל זה בכלל העבירות שעושה הרשע יש לו חלק בהם, ונמצא עושה חטאים רבים גדולים ועצומים, ואם ידיו אסורים ולא נהנה מהם, ואוי לרשע ואוי לשכנו, כי הוא חוטא ושכנו מנוגד, שכן הוא מפורש באבות דר' נתן כל המדבק לרשעים אף על פי שאינו עושה כמעשיהם נוטל שכר כיוצא בהם. והמדבק לצדיקים אף על פי שאינו עושה כמעשיהם נוטל שכר כיוצא בהם ועל זה נאמר (ד"ה ב' כ', ל"ז) בהחברך כו' פרץ ה' את מעשיך".

מבואר לנו בדברי רבינו יונה שהאיסור להתחבר לרשע אינו רק משום התוצאה שעלולה להגרם מהחיבור, אלא החיבור לכשעצמו הוא מזיק ומהווה עונש גדול שאין כמותו, שכן זה 'בכלל העבירות שעושה הרשע יש לו חלק בהם'.

ויש להבין פשר דבר, מדוע באמת המתחבר לרשע לוקה בכל העבירות שעושה הלה, הלא הוא לא עשה ולא כלום וכל חטאו הוא רק שגר בשכנות אל הרשע.

והביאור בזה נראה שהחיבור לרשע אינו יוצר רק השפעה שלילית, אלא הוא מצביע על קשר פנימי שיש בין המתחבר אל הרשע עצמו. שכן האדם אינו מתחבר לכל אחד סתם כך אלא רק אל אנשים שיש לו עמם קשר ושיתוף, ואם הוא מתחבר אל אנשים מסויימים הרי הדבר מלמד שבתוך תוכו הוא מרגיש חיבור אליהם, ורצונו הוא להיות כמותם.

והכי קי"ל 'שאישי לפי מהללו', אדם שמעריך ומייקר אנשים מרוממים ונעלים הרי זה מהווה סימן שהוא עצמו אדם מרומם, או על כל פנים אדם שחפץ להיות כזה, אבל אם האדם מדבר בכבוד על אנשים פחותים ורעים והם האנשים המוערכים בעיניו אין זה אלא משום שהוא הוא אדם פחות שרוצה להדבק ברע.

וידוע מה שאמר מרן הרב צוק"ל מבריסק לפני עשרות בשנים, והדבר תקף ביתר שאת לימינו אנו, שאותם אנשים מקבוצה מסויימת (שסייעה בהקמת המדינה הציונית), שמדברים כל זמנם על מעלת אהבת ישראל, אין זה משום שהם אוהבים את עם ישראל, אלא אדרבה, זה נובע משנאת הקב"ה ומשנאת התורה ומשנאת הערליכע אידן, וה'אהבת ישראל' שלהם היא רק הכלי לבטא את אותה שנאה.

שהרי הדבר ברור שכל מיני אנשים כגון אלו אינם אוהבים באמת כל אדם מישראל, ואם הם יתבקשו לעזור לו באיזה דבר כלשהו לא הם יהיו הראשונים שייסיעו, וכל מטרתם וחשקם היא להתחבר לרשעים, לאלו שאינם שומרי תורה ומצוות, יען כי הם מצד עצמם חפצים להשתייך לאותם אנשים ויש להם הרגשת זיקה אליהם.

אם יהיה אדם שכל חפצו ומגמתו כל היום היא רק להזיק לאביך, להמרות את רצונו ולהרע לו, וכי תהיה לך תחושת אהבה כלפיו ותרצה להתחבר אליו, הן הוא יהיה השונא הגדול שלך, ואם כן מאי שנו אותם בני אדם שמשך כל חייהם עושים הפך רצונו של אבינו שבשמיים, הלא משנאיך ה' אשנא.

אך השאלה נשאלת, הן אמנם שצריך לעסוק במלאכה אך מפני מה יש לאהוב אותה - כלשון המשנה 'אהוב את המלאכה', הרי לפי פשוטו אין במלאכה מעלה מצד עצמה אלא היא רק אמצעי שלא להביא לידי בטלה ושעמום.

והנה באבות דרבי נתן (פרק י"א) מובאים גם כן דברי המשנה שיש לאהוב את המלאכה, ושם איתא עוד משמיה דרבי עקיבא: "עתים שאדם עושה מלאכה ומתנצל מן המיתה, ועתים שאין אדם עושה מלאכה ומתחייב מיתה לשמים, כיצד. היו לו מעות של הקדש בתוך ביתו ונטל מהם ואכל מתחייב מיתה לשמים (והדבר תלוי בפלוגתא דתנאי אם יש חיוב מיתה ביד"ש על האוכל מעות הקדש), אבל אם היה פועל והולך בבנין בית המקדש אף על פי שנתנו לו מעות של הקדש בשכרו ונטל מהם ואכל מתנצל מן המיתה".

והדבר צ"ב כיצד דוגמא זו מראה לנו ש'עתים שאדם עושה מלאכה ומתנצל מן המיתה ועתים שאין אדם עושה מלאכה ומתחייב מיתה לשמים', הלא חטאו של האוכל מן ההקדש אינו משום שנתבטל אלא משום עצם המעשה שעשה, ואם כי מעשה זה יכול אולי לבוא כתוצאה מן הבטלה אך מ"מ מדוע דוקא הוא מבטא שהאדם שאינו עושה מלאכה מתחייב מיתה לשמים.

ועוד צ"ב כע"ז על המשך דברי המשנה שם: "רבי יוסי אומר אין אדם מת אלא מתוך הבטלה שנאמר ויגוע ויאסף אל עמיו (בראשית מ"ט ל"ג) וכו', היה עומד על ראש הגג ועל שפת הנהר ונפל ומת אינו מת אלא מתוך הבטלה". וגם כאן יש לתמוה, מהי השייכות המיוחדת בין מי שמת מנפילה מן הגג לבין מי שמתבטל ממלאכה. אך נראה שיסוד גדול נשנה לנו כאן, דהנה הנביא אומר שחטאת סדום ועמורה היה על שיד עני ואביון לא החזיקה, והדבר מופלא למאד וכי זו בלבד היתה חטאת סדום, ואף ברבינו יונה (שערי תשובה ש"ג) למד את חומרת ביטול מצות עשה מכך שזו היתה חטאת סדום, וזה אינו מובן האם כל חטאתם היתה רק מה שביטלו את מצות הצדקה.

וראיתי שמבארים את הדברים ע"פ משל לעוזרת בית שנשכרה לעבוד ולנקות, אך יחד עם הניקיון שערכה הזיקה לכמה דברים בבית, בא אליה בעל הבית בסוף היום ואמר לה שיש לו ספק האם להמשיך להעסיקה עוד, הוא ישקול את הדברים וישיב לה בהמשך. למחרת שכר האיש עוזרת אחרת שתסייע בידו, אולם היא כשראתה מה עלה בגורל הקודמת חששה למשכורתה, ישבה בחיבוק ידיים ולא עשתה מאום. כשראה זאת בעל הבית, הודיעה לה מיד כי היא מפוטרת מעבודתה ואינו רוצה לראותה יותר. שאלה אותו העוזרת, מה שונה אני מקודמתי, הקודמת שהזיקה אמרת לה כי מסתפק אתה שמא תחזירנה לביתך, ואילו אני שלא גרמתי שום נזק מפוטרת מיד בלי דין ודברים. השיב לה האיש, הקודמת אמנם הזיקה, אך סוף סוף עשתה משהו, אבל את לא עשית ולא כלום, ומה חפץ יש לי במי שאינו עושה מאומה.

משום כך גודל חטאתם של סדום ועמורה לא התבטאה דוקא בדברים הרעו שעשו, אלא באותם דברים שלא עשו, כי כאשר האדם אינו עושה כלום ויושב בחיבוק ידיים ובחוסר מעש אין בו שום מטרה, ואין לך דבר גדול מזה כדי להאבידו מן העולם ככלי אין חפץ בו.

כל מטרת האדם בעולם הזה היא רק לעשות ולעשות - 'אדם לעמל יולד'. אדם שאינו עושה מאבד את עיקר מטרתו עלי אדמות ואינו מממש את התכלית שעבורה הוא נברא. כל מה שהוא נשלח לעולם הרי זה בשביל לעשות, וזה מה שמוטל עליו תמיד ערב ובוקר וצהריים, בלי שום הפסקה ובלי שום פטור.

(כיוצא בדבר אמר מרן הרב מפוניבז' זצ"ל, שכאשר הוא מתדפק אל פתחי נדיבי עם מתפלל הוא שלא יפתחו לו את הדלת, מרוב בושותו לקבץ נדבות כעני בפתח. אולם זאת כן הוא עושה, דופק פעמיים ושלוש, ומשלא עונים לו ממשיך בדרכו הלאה בלי ללחוץ ולהמתין שמא סוף סוף תפתח הדלת. כי אין האדם צריך לעשות אלא את ההשתדלות, ומכאן ואילך דינו מסור לשמים אם תצליח דרכו אם לאו).

ומעתה יבואו לנו על פי זה דברי המשנה 'אהוב את המלאכה', כי מטרת המלאכה אינה רק בשביל להציל מן הבטלה ומן השעמום אלא יש בה מעלה מצד עצמה, היא עצמה הדבר הטוב ביותר שאין כמוהו - העמל והעבודה, כי עבורם האדם נברא ובלעדיהם אין לו מטרה.

וזוהי כוונת האבות דר"נ שהמשיל את הדברים לאדם שהולך על הגג ונופל ממנו למוות, שהנה המצאות במקום גבוה דבר מסוכן היא, כמו שאמרו חז"ל עה"פ אליו הוא נושא את נפשו שהכוונה היא לפועלים שניתלים באילן כדי לקבל את שכרם - שהוא חייהם, אך הנה בכל זאת הדבר הותר לפועלים ואין חשש שינזקו מעבודתם מהיינו טעמא גופא, כיון שאלו הם החיים שלהם והם זקוקים לעבודה בשביל מטרה כלשהי, לקבל ממנה שכר. מכאן, שאדם שיש לו מטרה מסויימת בהמצאותו במקום סכנה אין לו חשש של מיתה, בהיות שהוא נמצא שם בשביל עבודה ובשביל מטרה, וכל הסיבה שמי שהולך על הגג נופל הוא רק מפני הליכתו שם בלי מעש ובלי כיוון כל שהוא. נמצא שלא עצם ההליכה לבדה היא שהמיתה את ההולך על הגג, אלא היותו הולך בטל, בלי לעשות מעשה בעל משמעות, ומכאן דייקא אנו למדים שאין אדם מת אלא מתוך הבטלה.

וכן הוא גם במעות הקדש שהאדם אוכלם ומתחייב מיתה לשמים, עיקר המיתה באה לו מחמת זאת שהותיר את המעות בלי לממש את מטרתם האמיתית ולנצל אותם ליעודם, הוא הותיר אותם בביתו בלי סיבה ובלי לעשות בהם כלום, ועקב כך נכשל באכילתם ובא לידי עונש. אם הוא היה עושה והיה מממש את תפקידם של המעות, מעולם לא היתה באה עליו מיתה.

התועלת שבגזירות הממשלה החדשה

(מתוך דברים שנאמרו בעבר בנוגע ליחס הנכון לנעשה בין אנשי הממשל בארץ)

ובקשות מהקב"ה שיעביר ממשלת זדון מן הארץ, אבל, עלינו לדעת, שיש כאן גם דבר טוב, והוא, ההתנתקות שלנו מהציבור שאינו שומר ת"מ, שכל זמן שהחרדים היו חלק מהממשלה יחד אתם היה נראה כביכול יש איזשהו חיבור ביננו ח"ו, ואף היה שייך לשמוע בני תורה שמעריצים בכל ליבם אדם שאוכל נבילות וטריפות, והנה עשה הקב"ה לזמן מסוים שנדע ונכיר עם מי יש לנו עסק, שנדע שאנחנו לא חלק מהם, עולם התורה בנוי לתפארה בין כשיש ממשלה ובין כשאין ממשלה, עולם התורה אינו קשור אליהם מכל וכל, אנחנו עם ה' וכל מעיינינו תורת ה', אנחנו לא צריכים לא להם ולא לממשלתם, יש לנו את הקב"ה שדואג לנו, ועולם התורה והישיבות ימשיך לפרוח ולשגשג גם אם ראש הממשלה יהיה כזה או אחר.

עלינו לנצל את הדבר הטוב שיש בתקופה זו, כדי להתבונן ולהחזיר בעצמנו את ההתייחסות הנכונה לממשלה ולמדינה, שאנחנו לא קשורים אליהם, ודאי לא בזמן כזה, אך גם כשיבוא זמן שהחרדים יהיו בתוך הממשלה יש לדעת שזה רק משום שאנו רוצים להוציא מידם מה שניתן ולקבל מה שאפשר בדרכי ההשתדלות וכפי שיורו גדו"ק, אך חלילה לא שיהיה איזשהו קשר עמהם כפי שהיה לצערנו עד לאחרונה.

מספרים שבימי קום המדינה ניגשה אשה אחת אל מרן החזו"א ושאלה, מדוע גדולי ישראל יוצאים בכל תוקף נגד ההכרה בשלטון, והלא לכא'ו אנו מחוייבים להם מדין הכרת הטוב על שהם מצילים אותנו במלחמות וכו'. השיב לה החזון איש במשל ע"פ מעשה שהיה בחפץ חיים, שפעם ראה יהודי נופל לתוך בור ברחובה של עיר, נפצע ונחבל אנושות, והנה ניגש אליו יהודי אחר, מחלץ אותו מהבור, מביאו אל ביתו, מטפל בו במסירות אין קץ, מאכילו ומשקהו, חובשו ודואג לכל מחסורו, כך במשך תקופה ארוכה עד שנתרפא. התפעל החפץ חיים וניגש אל המציל בהתרגשות, "מה הביא אותך להתמסר עד כדי כך בכל ליבך ליהודי שאינך מכיר עד שיחזור לאיתנו?" השיב לו הלה: אני חפרתי את הבור... כך אצלנו, אמר החזון איש לאותה אשה, מה חיוב יש לנו להכיר בטובתה של המדינה שנלחמת בעבורנו, והלא הם חפרו את הבור לכל עומקו... אם לא היו חופרים את הבור לא היו מלחמות ולא בעיות, וכעת כשהם המזיקים - אין שום סיבה להעריך את התועלת שהם מביאים בתמורה. זוהי ההסתכלות הנכונה.

המצב כיום הוא שקמה ממשלה של אנשים זדים וחטאים, שמנחיתה גזירות קשות על בני התורה. אין ספק שזה מצב קשה מאד וצריך תפילות